

Sugu ei lahku soosta, võsu ei veere kännusta. (Väike-Maarja)

Üks etapp seltsi ajaloos on jälle seljataga. 12. novembril toimus Tallinna Ülikooli aulas EGeS-i 15. aastapäevale pühendatud teaduskonverents ning kaks nädalat oli ülikooli õpperaamatukogus üleval eesti kirjandusväljaannetest leitud sugupuude ja suguvõsatabelite näitus. Osalejate üldine arvamus on olnud, et mõlemad õnnestusid. Konverentsile registreerus 332 inimest, kellest 220 olid seltsi liikmed. 8 inimest olid külalised välisriikidest (Soomest, Rootsist ja Norrast) ning 4 ettekande tegijat ei olnud seltsi liikmed.

Osavõtjate jaotus kodukohtade järgi oleks:

Kodukoht	EGeS-i liikmeid	Külalisi	Kokku
Tallinn, Harju- ja Raplamaa	142	83	225
Viljandimaa	16	2	18
Pärnumaa	12	6	18
Tartu ja L-Eesti	11	9	20
Läänemaa	11	11	22
Järvamaa	11	2	13
Virumaa	9	-	9
Saaremaa	7	1	8
Hiumaa	1	-	1
Väliskülalised	-	8	8
Kokku	220	122	342

Näitust külastasid arvatavasti kõik konverentsil osalenud, aga ka asjast huvitunud ja meedia kaudu teavet saanud linnakodanikud. Kõige käepärasem oli näitus aga üliõpilastele, tulevastele kirjanduse- ja ajalooõpetajatele ning raamatukogude töötajatele.

Seltsile kingiti välismaa geneoloogilist kirjandust, Soome suguvõsa-uurijate keskliidu vapp koos pühendusega, Eesti kodu-uurijate viimane teabekogumik (Nr 5) ja raamat „Lähtru vald Läänemaalt” autorilt Rait Talvojal.

Konverentsil esinejatele ja külalistele jäid mälestusesemetena seltsi embleemiga klaaskuulid (pildil). Kuulsin naljatlemist, et nende pealt saab minevikku silme ette manada. Kes konverentsil ei käinud, saab ülevaate seal räägitust ettekannete lühikokkuvõtetest koostatud brošüürist. Täna ei ole keegi veel lehe jaoks oma muljeid avaldanud, aga loodan, et need tulemata ei jää. Siis saab ehk ka kriitikat kuulda. Täna on ära toodud mõningased tänuavaldused.

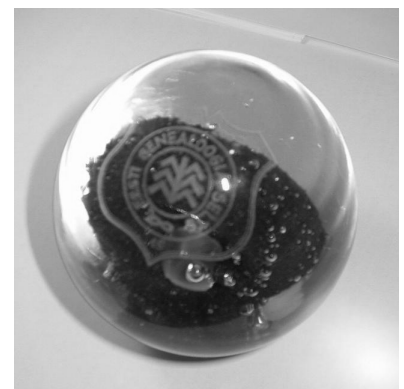
Juubeliaastat tähistavad näitused jätkuvad Tallinnas Mustamäel Männi raamatukogus, Valga Maa-arhiivis ja Võru sektsiooni poolt Võrumaa Muuseumis korraldatavaga. ”Pedas” (vabandan vananenud väljendi pärast) üleval olnud näituse eksponaadid on paljundatud neljas eksemplaris ning sobivad hästi raamatukogudes näitamiseks. Ootame pakkumisi, juubeliaasta lõpeb ju alles 2006. aasta mais.

Konverentsi registreerimislaual olid küsitluslehed suguvõsa kokkutulekute kohta ning nendelt saime tugeva täienduse olemasolevale andmebaasile.

Loodan, et neid andmeid koguvad edasi osakondade juhtkonnad (pannes selle kohustuse ühele juhatuse liikmele) selleks, et teha statistikat ning võib-olla aidata ka mõnel uurijal leida oma sugukonna liikmeid.

Kuigi kirjatöid lehe jaoks laekub visalt ja väga vähe asju jääb järke ootama, oleme siiski suutnud lehe regulaarsust säilitada. Rõõmu teeb, et on avastatud suguvõsa-uurimise erinevaid nüansse, seda just kirjandusest leitud artiklite näol. Kui loete ning leiате midagi huvitavat, andke teada ja tutvustame ka seltsikaaslastele.

Aastalõpunumbris täname kõiki kaasalööjaid, autoreid, sõnumisaatjaid, aga ka ideedeandjaid! Olge tublid ka edaspidi ja ärge jätke lehte sööti. Järgmise aasta veebruaris ilmuv leht nr 13 on üldkokkuvõttes 50-s. Lõhnab jälle nagu väikese juubeli järele. Poolesajaline number ikkagi. Et ta saaks huvitav ja juubelivääriline, selleks on vaja ka uute liikmete ja seni kõrvalejäänute sekkumist.

Pildil on vaade konverentsisaali. Pildistanud Sirje Överus.

Tahan südamest tänada kõiki EGeSi juhatuse liikmeid, osakondade juhtkondi ja teisi korraldustoimkonnas kaasalõõnud inimesi meie 15. aastapäeva teaduskonverentsi ettevalmistamisel ja läbiviimisel osutatud kaasabi eest.

Jaan Tagaväli
konverentsi korraldustoimkonna esimees

Läänemaa osakond tänab Jaani ja tema meeskonda konverentsi läbiviimisel tehtud töö eest! Läänemaa liikmete poolt saadud tagasiside oli väga positiivne ja tehtud tööd tunnustav. Jaan, väga tubli töö!!!

Üks väike tähelepanek. Kõik esinejad olid MEHED! Ehk tasub 5 aasta pärast selle peale mõelda ja kindlasti leidub Eestimaal mõni Eevatütar, kes võiks meestega võrdselt sõna võtta. Elle Narusk

Ühinen kiidusõnadega. Teadmiseks - 2000. aasta juubelikonverentsil oli osavõtjaid 216. Raivo Maine

✂ ✂ ✂

AEG KAOB, KAS RÕÕMUD JÄÄVAD...?

Helgi Reinsalu

Selle aasta juubilar Fred Jüssi on avaldanud mõtte, et seitsmekümnestena vaatame tulevikku seljaga. Seega mõtted ja pilgud on pööratud rohkem mineviku poole. Mõõdunust otsime eredamaid muljeid, ilusamaid hetki, tähenduslikumaid lilleõisi ja ka suupärasemaid maitseelamusi. Ja see on loomulik asjade käik. Laps kogeb kõike esmakordselt, noor inimene on vastuvõtlik uuele, huvitavale ja edasiviivale. Kuni kasvatame lapsi ja lapselapsi, kaasa elades nende arengule, rõõmudele ja muredele, on meil vähe aega targutada aja kaduvuse üle. Nüüd, kui lapselapsedki on täisealiseks saanud, tekib küsimus - mis edasi? Tunneme, et meie aeg hakkab otsa saama, et tulevikul ei ole meile enam eriti palju pakkuda, ja nii püüamegi taaselustada minevikku. Otsime oma juuri esivanemaid idealiseerides, sorime minevikumälestustes ja näe imet - leiame, et mida raskem oli aeg ja kehvem elujärg, seda väiksematest asjadest sai rõõmu tunda. Ka jõulude ajal!

Vanaonu Aadu Lüüs kirjeldab sajanditaguseid jõule oma kodutalus Antsla lähistel. „Jõulud olid oodatud ja neid pühitseti kolm päeva. Jõuluõhtul sõideti harilikult kirikusse, kus oli jumalateenistus ja ka jõulukuusk küünalde valguses. Enamasti oli värske lumi maas, reete ja hobusel olid kuljused kaelas... Ka kodus tehti jõuluõhtul jõulupuud. Väike kuuseke seisis laua või tooli peal, küünlad põlesid ja mõned lihtsad kompvekid rippusid kuuse küljes. Jõululaule meil ei lauldud... Jõuluõöl viidi loomadele leiba, hobustele viis peremees, lehmadele perenaine... Jõulu ajal söödi hästi. Esimese püha hommikul joodi ka kohvi, millest meil muidu suurt ei hoolitud ja mida supipajas kuidagi valmistati, sest kohvimasinat ega kohvikannu ei olnud. Suhkur oli peasuhkur, kuhiliku

sarnane. Seda tükeldati voodis puhta lina peal. Võeti suur maa- või seatapmise väits ja löödi suure aidavõtmega peale ja nii purustati suhkrupea. Praetud sealiha verivorstidega ja hapukapsastega oli enesestmõistetavalt jõululaual.

Et kroonuteenistusest pääseda oli mu isa mõisa teenima pandud, kus ta õllepruuliks oli õppinud. Sellepärast tehti meil jõuludeks ikka head õlut, mida ka igale võõrale, kes meile juhtus tulema, heameelega pakuti.

Teine ja kolmas päev läksid niisama laiseldes mööda või käidi külas ja võeti külalisi vastu. Kingituste jagamist lastele või suurtele meil ei tuntud, samuti ka mitte sugulaste või tuttavate õnnitlemist kirjade ja postkaartidega.”

Minu vanemate lapsepõlv langes I maailmasõja ja Vabadussõja aega, nende jõulumälestusi ei tea. Kolmekümnendate aastate lõpuks oli Eesti Vabariik juba tublisti edenenud, tehti tööd ja peeti pühi, lastele püüti anda parimat. Ja ometi on minu meeldejänuim jõulukink pärit II maailmasõja päevilt - see oli lihtne värvipliiatsite komplekt, mille ema oli hankinud vahetuskaubana kaltsukaupmehelt. Ja jõuluootuse tegevustest on meelde jäänud koos isaga vasktoru abil lambarasvast küünalde valamine, mina pidin puuvillaniidist tahti hoidma. Kuusekaunistuseks veeretasime suhkru ja tärglise segust pulgakujulisi komme, mis värviliste paberite sisse keerati. Süüa need ei kõlvanud!

Oma laste jõulud asendusid näärpühadega, jõulusid tähistati kodudes vaikselt, need olid tähenduslikumad just vanemale põlvkonnale. Lapsed ei jäänud ka siis oma rõõmudest ja kinkidest ilma.

Lastelaste mänguaeg jäi taasiseseisvunud Eesti raskemasse algusjärku. Vanaemana võisin jõulukingid edukalt ise valmistada, rõõmu tundi nii omatehtud mänguasjadest kui ka vajalikest tarbeesemetest.

Nüüd algavad kaubanduslikud jõulud juba paar kuud enne pühi, poed on “head-paremat” täis. Enam ei tea millega lähedasi rõõmustada kui see peab just materialiseerunud rõõm olema. Tihti peale lahendatakse asi raha kinkimisega - ise tead paremini, mida soovid... Meie, eakamate rõõmuks jääb ikka see, et lastel ja lastelastel hästi läheks, et riigiasjad edeneksid, et endal oleks sedavõrd tervist, et noorematele koormaks ei jääks...

Et pühad on alati kaupmeeste jaoks edukas aeg olnud, sellega tuleb meil leppida. Olgu lõpetuseks naeratus JÄNESE kalendriit ja aastalõpu nostalgiks samast kalendrist MÖTTEID AJAST.

Soovin kõigile ilusat jõuluaega ja edukat uut aastat, mingid rõõmud ju ikka jäävad....

Mõtteid ajast.

Küll ruttu, küll ruttu ta kaob
See aasta, see aeg ja see elu
Ei märkagi, juba ta vaob
Wiib endaga rõõmu ja walu.

Kui pöörab end aegade ratas
Ja weereb wihiinal ringi
Ta elugi endaga wõtab
Ei ühtegi ringi ta kingi.

Kui tahakski jääda lord waha
Ja muulates waadata päält
Kuis elu läeb edasi rada,
Päew-päewalt kõik wanemaks jääb.

Waid ije jääks muutmata
ajast
Saaks noorusti nautida weel
Ring riiubata rõõmude pajast
Kui teiseb ju wanadusteel.

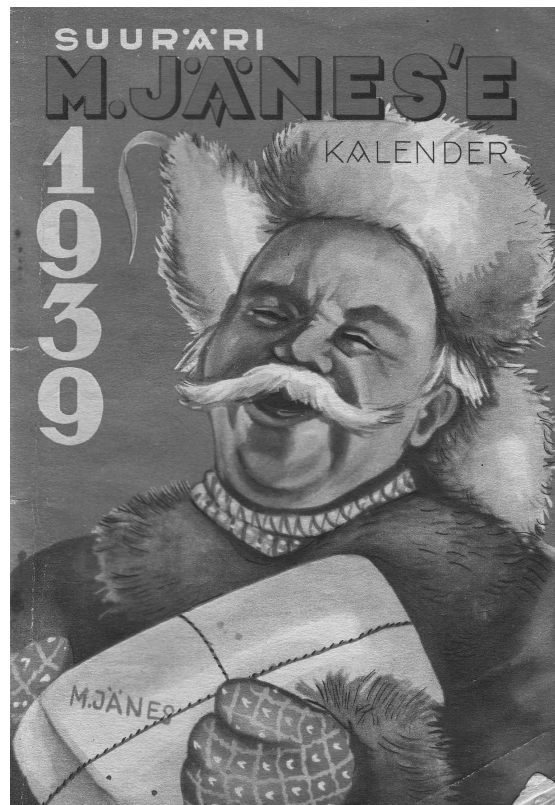
Ei aegade ratas kuid lasse
Ei lahkuda temast ei saa;
Ta hoolikalt waltwab, ta lade
Et wõitfime seisatada.

Kes teab kuid mida ring
tulew
On warunud walmis meil teel
Wõib-olla õnn suurengi tuleb
Ja rõõmu saab rohtemgi weel.

Wõib-olla, et seisatamine
Meil mõnikord kahjugi toob —
Õnn, wõidakse, olla ju pime,
Ta seisjast eht möödagi läeb.

See pärast las wihiieb ratas,
Las' wuhijeb edasi aeg!
Küll näib keda õnn korra wõtab
Ja kellel ta järstu on kaes.

5.

Jõulud Muhu saarel

Ilona Aim

Minu vanaisa Vassili Metsaalti (1902-1970) mälestused 20 sajandi algusaastate jõuludest Muhu saarel. Kirja pandud 1969. aastal.

Minu mälestused jõuludest algavad kuuendast eluaastast jõuluõlle tegemisega. See kesvamärg tehti valmis juba 3-4 päeva enne pühi. Ma ei või päris kindel olla, kuid arvan, et õlut tehti umbes 200-250 toopi (250-315 liitrit). Õlut tehti selle arvestusega, et seda jätkuks nii uueks aastaks, kolmekuningapäevaks, kui ka pärast pühi

heinatalgutel. Õlletegemist alustati hommikul õige vara umbes kella 3-4 ajal veekeetmisega suveköögis-sepikojas, mida oli tarvis nii õllenõude turrutamiseks, kui ka õlleks endaks.

Minu selleaegsed ettevalmistused jõuludeks olid kõik tihedas seoses onu Madisega. Tema oli algatajaks ja tegijaks, mina aga olin tähelepanelik jälgija. Kui midagi valmis sai lausus ta: "Vaata, mis me tegime!" See tõstis ka minu enesetunnet, sest mulle paistis, nagu oleksin kõike ise teinud. Madis lõikas pilliroost vajalikul arvul ühepikkuseid torukesi, ajas need neljakaupa nõõrile ja sidus otsad kokku. Neist liigendatud torujuppidest tegime mitmesuguseid geomeetrilisi kujundeid. Järgmisena lõikasime ribadeks hulga kõikvõimalikes värvitoonides pabereid, mida onu Vassel, kes töötas Kohila paberivabrikus, oli meile saatnud. Paberiribad keerasime pilliroole ümber. Sellest tehtud tupsukesed kinnitasime kujundite nurkadesse rippuma. Kui kõik oli valmis ja tupp lae alla üles kinnitatud, siis oli meie ühine arvamus, et need on palju ilusamad Hellamaa kiriku kroonlühtritest. Ka lambi kupli ääre külge kleepisime hambuliseks lõigatud värvilist paberit.

Isa tõi juba varakult kusagilt lähemast metsast jõulupuu. Harilikult oli see mänd, sest ümbruskonna metsades kuuski ei kasvanud. Meie ülesandeks Madisega oli jõulupuu ehtimine. Riputasime sinna selleks otstarbeks alalhoitud taliõunu, piparkooke ja läikiva paberiga tärglisest ja suhkrust valmistatud kompvেকে. Jõulupuu toodi tupp ainult niikauaks, kui selle küünlad põlesid, siis viidi see jälle toast välja. Ruumi oli vähe, sest pühade ajal oli harilikuks nähteks, et mõnikord tuli külalisi nii palju, kui tupp mahtus.

Kui kõik jõululaupäevased toimetused ja talitused olid tehtud, siis toodi "jõulud tupp". Ema tõstis rehalast üle ukseläve tupp kaks suurt õlevihku. Esimene asi oli haarata laualt õllekapp ja anda "jõuludele juua", mis tähendab, et neile valati õlut peale. Järgmiseks oli vaja proovida tulevast viljasaaki. Seda tegid kõik perekonnaliikmed, vanaduse järjekorras. Selleks võetakse peotäis õlgi, lüüakse otsad ühetasaseks ja visatakse vastu toa ümarpuudest tehtud lage. Kelle viskest kõige rohkem kõrsi lakke rippuma jääb, sellel on järgmisel aastal kõige suurem viljasaak. Kui õled on põrandale laiali jaotatud, siis algab see oodatud pidulik õhtusöök. Et meie perekonnas ei olnud kedagi, kes oleks enne sööki palveid lugenud, siis jäi see ära, kuid kombe kohaselt toodi peale sööki piibel lauale. See seisis laual puutumata terve öö, sest puudusid need, kes oleksid huvitunud selle lugemisest. Kombekohaselt oli tuba valgustatud kogu jõululaupäeva öö läbi. Samuti pidi jõuluõöl kogu perekond magama õlgedel - ka sellest ei peetud rangelt kinni. Lõpuks, keskööks, olid kõik läinud oma vooditesse, ainult mina magasin öö toas õlgedel.

Jõuluks toodi ka pähklikott tupp. Pähklid, mida sügisel Nurme piirist korjati, ahju peal hoolikalt kuivatati - nende õige aeg oli kätte jõudnud. Täisealised inimesed purustasid pähkleid suus hammaste vahel, kuid mulle seda ei lubatud. Isa puris minu jaoks koldemüüri kivisse väikese augu, kuhu võis pähkli sisse asetada ja haamriga koore purustada. See võte meeldis mulle, koksisin seal väikese haamriga pähkleid ja sõin suure mõnuga pähklituumi. Kui õled peale süüta laste päeva toast välja viidi, siis oli põrandal niipalju pähklikoori, et neid sai mitu kühvlitait rehalasse, sõnnikusse tõsta. Muuseas oli kombeks, et õled toodi tupp ka nääri- ja kolmekuningapäevaks.

Jõulu teisel pühapäeval rakendas isa hobuse ree ette ja sõit läks lahti läbi küla karjamaa Tika metsavahi juurde külla. Mul oli igav vanemate inimeste seltskonnas ja et teisi lapsi ei olnud, siis otsisin tegevust omapead. Mind ahvatles Kohilast külla tulnud onunaise linnukujuline kalliskiviga kübaranõel. Ilma, et keegi oleks märganud, hakkasin sellega mängima, kuid õnnetuseks kukkus nõel põhku ja kadus. Hakkasin küll seda kohe otsima, kuid ajasin põhud nii segamini, et hiljem, kui vanemad inimesed mulle appi tulid, jäi nõel leidmata. Tänapäevani mäletan neid kurje pilke, mis minule olid suunatud. Asi lõppes sellega, et sain ema käest kõvasti riielda, mis võttis tuju hulgaks ajaks ära.

Tuletan meelde ka jõulu kolmandat päeva. Sel päeval kogunesid küla noored meile, kus tagakambris alustati tantsimist ja ringmängude mängimist. See oli harilik nähe, et noored pühapäeviti, eriti aga pühade ajal kogunevad kokku sobivasse kohta, kus on ruumi tantsimiseks ja tõeline pidu läheb lahti. Sellest võtsid seekord osa ka onu oma naisega. Onu oli kange tantsumees, aga naine ei osanud lihtrahva tantse tantsida. Sellepärast tantsis onu küla tüdrukutega, kelle hulgas oli ka neid, kes olid onuga koos üles kasvanud. Kas oli see tingitud jõuluõllest või mõjus sünnikodu õhkkond, aga onu oli sel korral ülimalt rõõmsas meeleolus. "Paabiloni polka" tantsu ajal, nagu on selles tantsus ette nähtud, tuleb meespartneril üle naispartneri õla talle otsa vaadata, esiteks üle vasaku, siis üle parema õla. Kas tegi onu seda väga ülemeelikult või oli selleks muud põhjused, kuid tema noorik ei jõudnud seda välja kannatada ja jooksis nutma puhkedes tantsuruumist välja. Juhtum kutsus esile teatud segaduse. Lihtsameelsed külainimesed olid väga imestunud selle üle, kuidas võib inimene sellise lihtsa asja pärast ennast niivõrd pahandada.

Samal ajal, kui nooremad inimesed lõbutsesid end tagakambris tantsuga, istusid vanemad mehed ja osa noorigi toas, kus õllekapp nende käes õige nobedasti ringi käis. Muheda jutu hulka kuulusid ka laulud. Peamiselt lauldi neid laule, mis kohalikud riimimeistrid olid aegade jooksul saarerahva elust ja tegevusest valmis meisterdanud. Et rahval oli värskelt meeles Vene-Jaapani sõja sündmused ja ka 1905. a revolutsioon oli jätnud sügavaid jälgi inimeste teadvusesse, siis lauldi ka nende sündmuste kohta tehtud laule.

Püüan kirjeldada, kuidas vanemad abielumehed jõulupühi pidasid. Kuni esimese püha õhtuni oli enam-vähem vaikne. Juba siis alustasid agarad mehed, kes oskasid lugu pidada värskest õllest ja jõululõbust, naabrite külastamist. Sealsed õlled maitstud ja jutud räägitud, astuti jälle edasi - nüüd juba mitmekesi. Nii kasvas meestesalk perest-peresse käies nagu lumepall sula ilmaga. Kui niisugune salk mehi naerdes ja nalja tehes uksest sisse astus, siis ei olnud perenaisel õiget asu, teda otse külvati üle nalja pärast öeldud märkustega. Õnnetuks osutus see naine, kes neile naljadele ei leidnud teravmeelseid vastuseid. Õlut toodi tupp lüpsikuga, kust seda kappi valati. Mõnikord tuli peremehel mitu korda lüpsikuga õlut toomas käia. Oli juba kaugel üle südaöö, kui igaüks oma koju läks. Oli ka neid, kelle jalg enam ei kandnud. Need võisid rahulikult uinuda

põhkudel, keegi seda neile pahaks ei pannud. Isegi neid leidus, peamiselt küll poissmeeste hulgas, kes ei saanudki jõuludele ja nääripäevadele vahet sisse teha.

Teise jõulupüha hommikul, algasid meeste külaskäigud juba varakult - oli ju eelmisest õhtust veel kõva aur sees. Aktiivsemateks meesteks külaskäikude organiseerimisel olid Võrkaia Seiu - vanapoiss, kes oli suur naljamees ja kelle näolt ei kustunud kunagi naeratus nagu Ameerika presidentidel. Teiseks initsiaatoriks oli Ränga Villem, vana meremees, ehk Kaphorni jänki, nagu ta ise end nimetas. Ta võis päevade viisi meremehejutte rääkida, eriti veel siis, kui õllekappa põlvedel hoidis. Et käidi küll kõikides ettejuhtuvates peredes, mindi mõnda kohta siiski suurema huviga. Nii oli see Võrkaial, kus vana Seiu, kes oli kogu oma noorpõlve olnud mõisa reheapapp ja teadis rääkida väga palju tondilugusid, mida ta ise ka uskus. Andruse Mihkel ja Paldu Mihkel oli vanad soldatid ja omal ajal Türgi sõja läbi teinud. Pruukis ainult mõnel meestest jutt sõjale juhtida, said vanad sõjamehed hoo sisse ja sõja- ning seiklusjuttudest ei tulnud puudust.

Rannale mindi selle eeldusega, et siis saab vana Kadriga neid piibli ja usu asju selgeks rääkida. Peamiseks oponentiks oli Võrkaia Seiu, kes esitas Kadriale küsimusi küll maailma loomisest, Eeva õuna söömisest, Noa joomatõvest, arglikust Joosepist ja Loti naisest. Ja ega teisedki küsimustega kitsid olnud. Kadri, kes oli piibli mitu korda kaanest kaaneni läbi lugenud ja ikka veel luges, püüdis naerunäol neid küsimusi meestele piibli põhjal selgeks teha. See kutsus esile veel täiendavaid küsimusi ja vaheleütlemisi, mis andis arutelule veelgi hoogu juurde. Meie poisikestena liikusime ikka satelliitidena meeste kannul, vaatamata sellele, et meid mõnikord päris kurjaga tagasi aeti. Sarnastest külaskäikudest jäi mulle päris mitmeidki tarkusi kõrva taha. Isegi Riida koolis kuulnud ja õpitud piiblitlood, mida vana Tähve meile kaunis ühekülgelt õpetas, hakkasid mulle paistma uues valguses.

Kirjeldatud meeste külaskäigud kestsid kogu jõulupühade aja. Kuid oli ka neid, kes ei saanud kolme päevaga hakkama. Mõned mehed, nagu eelpool nimetatud Ränga Villem, Lepiku Madis ja mõned teisedki - neid võis näha peale jõule naeratades uksest sisse astumas ja laulmas:

Täna me jõulud lõpetame,
Süüta laste päeva peame.

Mis tehtud, teoksil, tulemas...

Võrumaa sugupuude näitus ettevalmistamisel.

EGeS-i Tallinna osakonna võrukeste rühma eestvedamisel ja koostöös Võrumaa Muuseumiga on ettevalmistamisel ajaloolise Võrumaa sugupuude näitus, mis toimub veebruari keskpaigast märtsi keskpaigani **Võrumaa muuseumis (Võru, Katariina tn 11)**. Näituse toimumise ajal on kavas korraldada Võrus ka seltsi tegevust tutvustav üritus, mille eesmärgiks on Võrumaa osakonna loomine. Loodetavasti on Võrumaal piisavalt aktiivseid inimesi, keda oma suguvõsa ja perekonnaloo uurimine huvitab.

Muuseumis on sobivad ruumid ja tingimused sugupuude, perekonnakroonikate, -albumite, uurimuste jms eksponeerimiseks, samuti varasemad kogemused koostööks koduloohuvilistega. Võrumaa sugupuudele ja uurimustele lisatakse ka seltsi tegevust tutvustav väljapanek ning Eesti tuntud inimeste sugupuud. Muuseumi töötajad lubasid omalt poolt välja panna muuseumi kogus olevaid allikmaterjale, sugupuid ja kroonikaid ning muid teemaga seotud materjale.

Loodetavasti on Võrumaa sugupuude joonistamine ja muude materjalide ettevalmistamine juba täie hooga käimas. Kuna on veel piisavalt aega näituse eksponaatide ettevalmistamiseks (esitamise tähtaeg jaanuari keskel), siis paluks kõikide osakondade Võrumaa sugupuude uurijatel ikka kindlasti midagi oma tehtud tööst välja pakkuda. Selleks tahet ja fantaasiat soovides, Eike Riis

Valga Maa-arhiivis on alates 21. novembrist kuni aasta lõpuni üleval EGeSi rändnäitus. Lahtiolekuajad on järgmised: E-N 9-17; R 9-16; Lõuna 13-14.

Tallinna osakond - 10. detsembril O. Streff demonstreerib professionaalset filmi sel suvel Raplamaal toimunud Mesila suguvõsa kokkutulekust.

Pärnu osakond - alustas hooaega 23. oktoobril Pärnu Linnakodaniku Maja küllastamisega. Maja perenaine Hilja Treuberg andis põhjaliku ülevaate Pärnu linna valitsejatest läbi aegade. Kogunemist jätkati Eliisabeti kirikus. 2. detsembril sõitis väike grupp kodu- ja suguvõsauurijaid kohtuma Ainaži koduloolastega. 10. detsembril on ühine Jõulupidu koos Pärnumaa koduloolastega. Toimub see Haapsalu mnt 11 Vana-Pärnu päevakeskuses algusega kell 13.00.

Tartu osakonna kogunemisel 5. novembril 2005 Genealoogiaseltsi Viljandi osakonna juhataja Tiina Tafenau rääkis teemal "Kas ja kuidas olla põhjalik sugupuu uurimisel?", illustreerides ettekannet rohke allik- ja pildimaterjaliga. Noor uurija Katrin Trump tutvustas oma isapoolset suguvõsa ja sugupuud.

3. detsembril kell 11 Ajalooarhiivis kõneles Urmas Klaas Teemal Õigeusu kiriku ajalugu Eestis.

Viljandi osakond - 8. oktoobril tutvuti Viljandi Paalalinna Gümnaasiumi vastavatud koolimuuseumiga Pala tee 46. Seltsikaaslasi juhendas Reet Espe.

Läänemaa osakond – 22. oktoobril toimus Haapsalu Lasteraamatukogus (Wiedemanni 11) osakonna koosviibimine, kuhu oli kutsutud ka Läänemaa kodu-uurijad. Kohtumisel rääkis Läänemaa muuseumi direktor Talis Vare Haapsalusse rajatavast Wiklandi keskusest. Uut Kullamaa kihelkonna ajalooramatut tutvustas põgusalt koduloolane Alfred Lumeste. Väga meeldejäädvalt ja huvitavalt rääkis Mahtra Talumuuseumi teadur Rait Talvoja oma kodukanti Lähtru valda tutvustavast raamatust. Kahe viimase aasta töö tulemusena valminud ca 600-leheküljeline raamat on rohke pildimaterjali, Lähtru vallas elavate perekondade sugupuudega ja talude ajaloo kirjeldustega. Koosviibimine jätkus ühise kohvilaua taga kogemusi vahetades.

Virumaa osakond - Laupäeval 10. detsembril k.a. koguneb Rakvere Linnakodaniku Majamuuseumis (Rakvere Pikk tn 50) kell 11.00. Tutvustatakse värsket väljapanekut. Peale seda on kohtumine Viru-Jaagupi kihelkonna koduloolase Alice Vaasmaga. A. Vaasma jagab kogemusi mälestuste kirjapanekust ning räägib oma töödest. Ruumi kitsikuse korral teeme väikese jalutuskäigu Rakvere Kolledžisse (Pikk tn 40) ning jätkame seal. Peale seda on huvitatuil võimalus tutvustada kaasavõetud töid. Toimub arutelu.

Jõulukactus ja jõulutäht

Virve Roost

Kaks ameeriklast, kes mõlemad on saavutanud üleilmse tuntuse. Nende elu kõrgpunkt – õitsemine – langeb mõõduka kliimaga aladel aasta kõige pimedamale ajale, sestap on mõlemad endale nime teinud jõululilledena, kuigi ametlikud nimed on neil hoopis proosalisemad.

Lülükactus, rahvapäraselt siis jõulukactus kasvab Brasiilia troopilistes vihmametsades epifüüdina, ta on umbes 30 cm kõrgune rikkalikult harunenud puhmik, mille varred koosnevad 4-5 cm pikkustest ja paari cm laiustest lülidest. Novembris-detsembris ilmuvad viimaste lülide tippudesse 6-8 cm pikkused lillakaspunased õied.

Moodsatel sortidel võivad õied olla ka erepunased, valged või roosad. Kuna lülükactus on pärit vihmametsast, vajab ta toas soojemat poolvarjulist kasvukohta ja rikkalikumat kastmist kui kõrbest pärit okaskerad või -sambad.

Kaunis piimalill, mida me rohkem tunneme jõulutähe nime all, kasvab Mehhikos põõsana mäestikunõlvadel. Heleroheliste sametiste lehtedega võrsete tipus arenevad erkpunased rosetid pole tegelikult õied, vaid hoopis kõrglehed, nende keskele jäävad tagasihoidlikud kollased õiekribud. Kultuurtaimena on jõulutäht subtroopilistel ja troopilistel aladel tuntud peaaegu aastaringselt õitseva pargipõõsana, küllap teda on seal imetleda saanud nii mõnedki reisihuvilised. Parasvõotmes on ta levinud kasvuhoonekultuurina. Kuna jõulutäht on nn lühipäevataim, siis õitseb ta meie oludes ainult talvel. Mehhikos nimetatakse jõulutähte ka „püha öö lilleks“.

Euroopasse toodi see taim 1834. aastal ja hakkas siin levima Kew botaanikaaias vahendusel. Eestisse jõudis ta aastat 30 tagasi. Ja loomulikult oli taime ilus nimi siis tabu. Kui kirjutasin „Õhtulehe“ palvel 1977. aasta detsembris taime tutvustava loo, tohtisid nad selle avaldada alles järgmise aasta alguses ja pealkirjaks pandi mittemidagiütlev „Tutvugem uue lillekultuuriga“.

Nagu kõikidel piimalilledel, on ka jõulutähe piimmahl mürgine ja tuleb kindlasti hoolitseda, et mõni ilus värviline kõrgleht väikelapse suhu ei satuks. Üldiselt on jõulutäht mõeldud ühekordseks rõõmuks, kuid kes soovib, see proovib ja võib teda ka püsikuna kasvatada.

Mälestused 1905. aastast ja hilisemast ajast

Maria Kärt

Õekese Mahta sünd. Minu väikese sünnikodu õuegi oli õige väike. Elumaja ees oli õuemaad ainult nii palju, et sealt, kui vaja oli, sai hobusega läbi sõita. Üle selle kitsa õue või tee oli kohe kapsamaa, kus peenarde vahel oli suvel alati pehmet rohtu, mida sai kitkuda ja kapsarauaga kastas sigadele peeneks raiuda. Teinepool kapsamaad oli ait ustega elumaja poole. Ait oli ehitatud kahes järgus – riide- ja viljaait.

Mällu on sööbinud üks soe suvepäev ühenduses selle riideaidaga seal kapsamaal veerel. Vanaema oli meil. Tuli minu kui kõige vanema lapse juurde ja ütles: “Tule nüüd aita oma väikest õde vaatama!”. Astusin arglikult üle uksepaku aida sisse. Pahemat ukse taga poolpimedas aidas põrandal õlgede peal lamas minu ema. Inimestel jääb elu lõpuni meelde see, mis teda hinge sügavusteni puudutab. Ei mäleta, et oleks seal aida hämaruses ema kõrval õlgedel näinud väikese lapsukese pundart. Võibolla oli ta vanaema süles, kes seisis püsti väikese aida keskel ukse kohas. Kuid ma mäletan liiga selgelt seda pimedust seal aidas, oma emakest lamamas ja et õled olid märjad.. Olin nii vana juba, et mõndagi mõista. See kõik tuletas mulle järsku meelde üht lauta kaugel lõunamaal, millest palju olin kuulnud.

Kodu vahetus. Kui olin 13-aastane, ostis isa tädide abiga suurema talu. Koht vahetati ema vennaga, kellel lapsi ei olnud ja polnud mõtet suurt talu mõisast välja osta. Kui kolisime metsade vahelt suurde külla oma tallu, olime kõik puruhaiged - leetris. Ei tohtinud tuult ega valgust saada. Meid mässiti tekkide sisse ja laoti reele. Kui uue kodu õue jõudsim, kandis isa meid koos tekiga oma süles majja ja pani selle maja tagumise kambri põrandale ritta. Põrand oli puhtaks pestud ja magamiskotid (õlekotid) maha laotatud. Isa ise nuttis valjusti, kui meid kandis ja ütles: “Lapsed surevad viimati ära, milleks ma seda suurt talu veel ostan?”

Mina, kui kõige vanem, tundsin vist kõige rohkem head meelt sellest suurest talust. Esimene rõõm oli see, et mul ei olnud nüüd vaja taluteenijana minna võõraste juurde. Olgu oma kodus tööd kui palju, kuid olen oma kodus oma isa, ema ning alati meie eest hoolitsevate armsate tädide juures.

Tädid. Sellel ajastul, kui minu vanemad noored olid ja oma elu algasid, läksid meie kodukülalt välja Tallinna tööle 11 inimest, keda mäletan. Aga võibolla oli neid rohkemgi. Meie külas oli 10 suuremat talu ja need väljaminejad olid enamasti neist taludest. Tuleb välja, et asunike lapsed läksid laiali suurtesse taludesse teenijateks. Minu isa õed Anu ja Ann hakkasid tekke kuduma. Mari läks linna. Ema kaks õde Ann ja Liisa läksid linna, kuna Anu abiellus Kuimetsa vallast Hansu Hansuga.

Onu Jaan. Minu emal oli kaks venda – Kustas ja Jaan. Kustas päris talu. Jaan läks sõjaväeteenistusse ja seal ta õppis ise edasi, nii et sai Soome elama ja oli seal urjadnik. Ta abiellus soomlannaga.

Mul on meeles, kui meie alles Kadakal elasime ja onu Jaan veel abielus ei olnud, kirjutas ta emale, et tuleb meid külastama. Isegi päeva oli kindlaks määranud. Küll siis ema ja muidugi ka mina, ootasime ja vahtisime tee suunas, et ilmuks see toredas mundris onu. Kuid sel päeval ta siiski meile ei tulnud. Aeg kulus tal oma sünnikodus venna juures ära. Ta tuli meile järgmisel päeval. Onu oli kasvult üle keskmise, punapõseline, ümara näoga, oma ema, seega meie vanaema nägu.

Ema küpsetas temale kanamune sealihaga. Alati, kui keegi külla tuli sai seda toitu võileiva ja kohvi juurde. Kui onu söönud oli, istus ema ja ajas oma kaugelt Soomest küllasõitnud vennaga pisut juttu. Kuulsin, kui onu ütles emale: “Ellen on ta nimi.” Sain aru, et see on tema tulevase naise nimi. Mina kuulsin seda valesti – “Ellell”. Kui onu ära läks, mõtlesin veel kaua selle imeliku nime peale.

Siis ükskord tuli onu Jaan meile Kadakale koos oma naisega külla. Mina imestasin, kui peenike oli see naine keskelt vöö kohalt. Tollel ajal kandsid koolitatud inimesed korsetti, millega keha keskelt kokku pigistati, kui vähegi andis. Nii püüdsid nad näida paremana ja uhkema. Ema andis neile süüa, vist lõunasööki. Mul jäi meelde, et ema pani kaks supitaldrikut lauale, kuid armastajad lükkasid teise kõrvale öeldes, et meie sööme kahekesi ühe taldriku pealt...

Pärast sööki võttis noorik ühe meie väikese lapse oma sülle ja läks akna juurde, et püstiseistes lasta lapsukesel aknast välja vaadata. Parajasti läks üks mees mööda teed haakoormaga. Onunaine ütles: “Näe, palju risovihte.” Mina mõtlesin: nii on siis soome keeles need haod.

Kui tuli Esimene Ilmasõda 1914. aastal ja sellele järgnes Venemaal revolutsioon, siis jäi meie onu sõjakeerises kaduma. Onunaine kirjutas Soomest kõigile sugulastele, et temal on kaks tütart. Saatku sugulased Eestist abiraha laste toitmiseks, sest tema ei suuda üksinda lapsi toita. Keegi aga ei tahtnud vist raha saata ja siis tuli järsku onunaine lastega Soomest Kadja külla. Keegi ei tahtnud neid ka oma juurde elama võtta, peale meie isa, kes võttis nad meile. Kuhugi pidid nad ju elama asuma. Elasime siis juba suures talus, aga meil oli omal hulk lapsi. Peale selle oli talus kaks tädi, kes suvel talutööd tegid ja talvel suvise töö eest süüa tahtsid (ilma kodustes töödes ema abistamiseta). Viimaks läks onunaine oma lastega siiski meilt ära Triigi koolimajja kokaks. Edaspidi, kui lapsed suuremad, asusid nad Tallinna elama. Keegi, kes Soomes elades neid kohtas, teadis rääkida, et abielu, mis algas ühe taldriku pealt söömisega, polevat sugugi õnnelik olnud. See inimene isegi arvas, et võib-olla meie onu Jaan ei tahtnudki sellepärast koju tulla, et abielu naisega enam ei sobinud.

Ka onunaine ise väljendas oma mõtteid meest koju oodates kuidagi imelikult. Ta ütles: “Oh tuleks ta ometi sõjast koju! Ma viskaksin lapsed ta kätte ja ütleks – kasvata nüüd neid sina, mina olen neid kaua üksinda kasvatanud!” Veel: “Oh, ma olin abielludes noor ja rumal. Küll ma nüüd oskaks elada!”

Keegi tuli Venemaalt Eestisse ja rääkis, et tema kuulnud, kuskil olnud üks Reemi nimega mees revolutsiooni algpäevil komissariks. Kes teab, kuhu see onu kadus? Kui see metsanurga noormees oli tolle tsaari ajastul võimeline end Soomes urjadnikuks upitama, võis ka revolutsioonikeerises komissarini jõuda. Aga kes teab – viimati löödi seina äärde?

Lõpp

KES OLI...

Harjusk, (-i) – endisaegne maal jalgsi ringi liikunud rändkaubitseja, kes müüs talurahvale peamiselt pudukaupa vahetades seda seaharjaste vastu (sellest ka nimetus ning harjaseid kasutati arvatavasti harjade tootmisel). Harjuskid olid enamasti Pihkva kubermangu või kaugema Sise-Venemaa venelased. Nende müügitretked lõppesid maakaupluste arvu suurenedes 20. sajandi alguses.

Meie autor M. Kärt kirjeldab kauplemist järgmiselt: „Kui tuli tuppa harjuski ja pani oma raske riidepambu lauale, siis astusid alati ligi tädid Anu ja Ann. Siis polnud ju isal-omal kunagi raha. Lastepere jälgis põnevusega puldanpambu ümbert jämedate nõõride lahtitegemist. Kui avanes sisu ning rändkaupmees lõi väsimusest hoolimata lõbusa naeratusega lahti sirevad siidrätid, kirevad sits- ja ilusad peened villased kangad, siis valis tädi Anu oma ristitütrele kleidiriidet ja Ann ostis järgmisele öele sitskleidiriide. Kui juba suured olime, saime ka kõige ilusamaid õhukesest villasest kleidiriideid.”

Urjadnik ,uräädnik – aj. maakordnik Tsaari-Venemaal 1878-1917 ja Balti kubermangus 1888-1917, ka kasakaväe allohvitser.

Uusi raamatuid

NÕMME PERELOOD. Nõmme muuseum 2004-2005.

Sisaldab peatükke: Badendickid Nõmmel; VI põlvkonda; Palmid Nõmme mändide all; ühe Nõmme pere lugu; Põlluaasa suguvõsa läbi fotode jt.

VELISE VALLA AJALOOST. Sergei Seeland. Pärnu-Jaagupi 2005.

Kogu ajalugu esiaegadest kuni 1950. aastani.

Arvo Mägi. **TAALRIMÄNG.** Eesti romaanivara 2005.

Romaan valgustab eestlaste käekäiku viimase saja aasta jooksul ühe suguvõsa – Taalrite (Taalrite, Thalerite) viie põlvkonna perekonnaloos kaudu. Kirjanik keskendub eelkõige nendele perekondlikele seikadele, mis on olulised ühe suguvõsa kestmisel – kuramaazidele, kosjadele, pulmadele ja sündidele. (Toodud on tabav romaani iseloomustus raamatu 4. leheküljelt.)

Hilve Rebane on romaani järelsõnas „Läbi viie inimpõlve” öelnud: „Inimesed elavad ajaloos. Ajaloohuvidega kirjanik Arvo Mägi on eestlaste ajaloo valgustamiseks valinud Taalrite suguvõsa romaani, tuues selle läbi viie põlvkonna saja-aastase kulgemise. Ajalooline taust on sissejuhatavaks sõnumiks iga uue põlvkonna saatust käsitleva peatüki sissejuhatuseks, hõlmates ka maailma ajaloo sündmusi. Mis on mõjutanud siinse Läänemere kalda elu-olu, rahva ja inimeste saatust. Peamised sidemed on Taalritel vana Liivimaaga. Maailma ajalugu pole palju hoolinud siinse rahva käekäigust ja kirjaniku kommentaar on irooniline. Taalrite lugu on vaadeldud mõnigi kord humoorikalt. Ajalugu kohaliku rahva teadvustamisel hõlmab eelärkamisaja – Nikolai Esimese surma – ja ärkamisaja kuni Teise maailmasõja järelaegadeni, pagulasperioodini. Vastavalt ajastule on suguvõsa nimigi kord maamurdeliselt Taalder, siis saksapäraselt Thaler ja lõpuks eestikõllaliselt Taaler. Taalrite suguvõsa teeb kaasa eestlaste ärkamisaegse majandusliku ja vaimse tõusu.”

(Raamatus on ka lihtsustatud suguvõsatabel. A. Mägi kohta leiame ka PL-st nr 2 1998. a)

Arvo Mägi. Eesti kirjanik. Sündinud 13. juunil 1913. a Tartumaal, Kavastu vallas, Koosa külas. Suri 27. novembril 2004. a Stockholmis. Rootsi asus elama 21. septembril 1944. a. Suurem osa tema loomingust on esmatükkis ilmunud Rootsis, eesti keeles.

KES OLI...

KOMMIL(I)TOON - Van. kaasvõitleja (üliõpilaste kõnepruugis).

KANTER = kantor - van. kirikumuusika õpetaja koolis, kiriku eeslaulja ja koorijuhataja; köster.

PÜRJEL - endisaegne linnakodanik; pürjelkond; pürjeliperekond. Ka PÜRJER-(eeskätt Saksamaal), pürjermeister ehk bürgermeister- linna (vm kogukonna) omavalitsuse eesotsas seisev valitav ametiisik. Nt: Raad koosnes tookord 24 raehärrast ja 4 bürgermeistrist.

VUURMANN-murdes voorimees.

Väljavõtteid loetust

Dr. Erik Linnolt. **LINNU TIIVUL**. Mõtteid ja mälestusi. Tallinn 2000.

Moto: Elu koosneb hetkedest,

praegu on üks nendest.

„Oma emapoolsest perekonnast tean väga vähe. Isa genealoogiline huvi suundus enam tema enda esivanemate poole. On säilinud mõningaid pilte ja osa isa päevikust. Sugupuu uurimine aga koos Käru valla ajalooaga on minule kaduma läinud. Ema isa sugupuu lõpeb mulle tema ema hauaga. Õnneks on mul veel selgesti meeles, millises surnuaia osas vanavanaema haud asus. Hakkame seda ala läbi kammima. Üksikute korrashoitud haudade vahel on hulgaliselt unustusse vajunud hauakünkaid, -kive ja riste puude ja põõsastega läbi kasvanud. Audru surnuaed pole teab kui suur. Varsti leiame hauakivi ja tolle kõrvalt maast malmist risti: Anna Sarapu 1902. Ligemale sada aastat hiljem on see rist veel hästi säilinud. Kiri on selgesti loetav ja võiks arvata, et on seda veel saja-kahesaja aasta pärastki.”

Hans Kruus. **Eesti küsimus**. Ilmamaa 2005.

Metsalilleke. Ärkamisaeg ei loonud veel eesti ajalooteadvust, ei saanudki seda teha tolelaegseil eeldusil. Ta tähistas need põhiideestikud, need üldülesanded.

Kreutzwald kirjutas 1862. a J. Hurdale - Aga kui meie ühte metsalillekest parema aia mulla sisse istutame ja tema eest hoolt kanname, siis tõuseb temast aega mööda üks uhke lill, mis palju ülem näitab kui nurmel öitsevad vennad ja õed. Metslillekesena leidis ärkamisaeg eesti rahva.

Läänemaa Martna valla Kuluse küla 4. kokkutulek

30. juulil 2005. a Madise talu õuel

Salme Niilisk Kuluse küla Köstri talust

*On maantee ja maanteel käänak
ja käänaku kõrval küla-
muid märke ei oska ma anda,
muid märke ei olegi temal.*

*Siin on mu saatus ja sugu,
mu aja ja elu lugu.*

Hando Runnel

Kuluse küla on just sellise käänakuga suhteliselt väike küla Läänemaal, kus veel sajand tagasi oli 19 “suitsu”, nüüdseks on jäänud kümmekond talu. Küll aga elavad seal koduhoidvad, oma esivanematest lugupidavad aktiivsed inimesed.

Nii oli seegi kord kohale oli tulnud üle 100 inimese lähedalt ja kaugelt, kõige vanem 79-aastane ja noorim 6-kuune.

Esimene kokkutulek, kus oli 90 osavõtjat, toimus Köstri talus 1998. aastal, teine Madisel 2000. a, kolmas Sepa talus 2002. a ja nüüd neljas kokkutulek jälle Madise talus.

Kogunesime Martna surnuaeda kella 12-ks. Kõigil oli sinna maetud sugulasi – tuttavaid ja sai käia omaste haudadel. Austati sõjas langenuid lillekimpude asetamisega mälestusmärgile ja tahvlile. Viimati Iraagi sõjas hukkunud Arre Illenzeeri kalm oli veel üsna värske, maetud sügisel 2004.

Martna kiriku ukсед olid kutsuvalt avatud ja kirik oli valgustatud, iga pingirea otstel põlesid küünlad. Kirikus oli hiljuti lõppenud konserveerimistöed, kus lubjakihi alt tulid välja laemaalingud ja kaunistused, altari oli kui kalasabamustriline aupärg ümber. Kirik oli nii valge ja hele nagu suurpuhastuselt tulnud.

Kogunesime hardushetkele, kus kohalikud naised Herta, Anu, Milvi, Lilia ja Alvi olid moodustanud ansambli ning laulsid meile 2 laulu - August Topmani “Reekviem” ja rootsi viis “Õhturahu.” Nende laulu oli veel pärast ki võimalik kuulda. Orelil saatis neid Kuluse külast Sepa talust pärit **Mare Peterson**. Kirikulised koos laulsid Martin Lipu laulu “Issand, Sa hämaral ajal me vanemaid hoidsid.”

Siis kogunesime Kuluse küla Madise õue, kuhu on kirikust umbes 1 kilomeeter. Madise on rehielamu tüüpi talu, kus praegu toimetavad perenaine **Vilma** ja peremees **Endel**. Loomi küll enam ei kasvatata ja põldu ei harita, aga hooned on heas korras. Aida üks oli kutsuvalt valla ja soovi korral sai üle kõrge lävepaku sissegi minna. Seal olid välja pandud vanaaegsed kirjud tekid ja muud vana talukraami.

Kui ilmateade oli lubanud terve päeva tugevaid vihmahooge ja keeristorme, siis meil oli imehea olla, sest oli ilus pilvealune ilm ja ei olnud ka seda lõõskavat päikest, mis oleks vanematele inimestele liiast olnud.

Avasõna oli perenaiselt Vilmalt, kes tänas praegusi ja kunagisi külaelanikke, et nad ei pidanud paljaks kokku tulla. Naisansambliit kuulsime jällegi kahte laulu “Kuni su küla veel elab” ja “Vana õunapuu.”

Siis oli võimalus kuulata huvitavaid ettekandeid - esimene ajaloolaselt **Mati Mandeliit**, kes viis meid tagasi muinasaegadesse ja rääkis huvitavatest leidudest Kuluses – kalmetest ja mägedest. See, et Kuluses mägesid on, ajab igäühe naerma. Pole neid ju kogu Lääne-Eestiski. Aga ajaloolaste seisukohast on iga kõrgema künka all peidus midagi arhailist ja neist M. Mandel rääkiski. Ta leidis ka, et edaspidi on kavas nii mõndagi ajaloolist paika külas lähemalt uurida, vajadusel tähistada ja rajada sinna tee kõigile huvilistele. Huvitavate nimedega mäed Kuluses on Aua pealt Mäggi ehk Hauapealtmägi, siis veel Iie mummuga Mäggi, Põllo takka Mäggi.

Teine ettekanne oli genealoog **Rait Talvojal**. Tema uurimus puudutas külas elanud inimesi Põhjasõja järgsest perioodist kuni eelmise sajandi alguseni. Ülevaade oli pikk ja põhjalik, sest võeti ükshaaval läbi kõik talud. Kuna Rait ise on pärit naaberkülalt, siis tõi ta eraldi välja need, kes abielu kaudu Kuluse külast Lättrusse on läinud ja vastupidi – Lättrust Kuluse külla abiellunud.

Samuti rääkis ta kuulsatest inimestest, kes on Kuluse külas kunagi elanud või sealt välja läinud.

Suurimaks rahvalaulikuks Martna kandis peeti **Priidu Tiiki** (1836). Järgmisel kohal oli Priidu vennatütar **Ann Timm**, neiuna Tiik, kes oli ka kuulus kangur. Nemad pärinesid Kuluse Jüri talust.

Huvitav mees oli **Hans Kuu** (1860-1925), kes jäi mõisa viljapeksumasinal töötades käest ilma, hakkas seejärel kooliõpetajaks, endal vaid haridust külakooli paar klassi. Hans oli andekas joonistaja ja voolija. Ümberkaudsetes taludes võib veel tänapäevalgi kohata tema ilukirjas kirjutatud piiblitsitaate, kaunistatud ja raamitud nagu kunstiteosed. Säilinud on ka tema luuletused. Vanas eas elas ta oma onupoegade juures Kuluse Madisel ja suri ka seal.

Kuluse Jüri talu on andnud veel ühe kuulsa mehe – Alfred Nii, kes õppis Tartu ülikoolis arstiks ja kellest sai hiljem kuulus doktor. Tema isa Villem Nii oli lihtne külasepp, kuid ometi oli tal võimalik anda oma pojale haridus.

Raiti ettekanne avaldas kõigile sügavat muljet ja selle peale aplodeeriti pärast kaua.

Vahepeal tõtsid perenaised suurest pajast suure kulbiga külalistele suppi ja sai turgutada end kohviga. Ühispidi tegemiseks kogunesime üle saja aasta vanuse saarepuu alla.

Tahaks rääkida veel ühest armsast õuenurgakesest, mis kokkutulnutele eriti meeldis. Puuriit oli laotud nii, et moodustus nurk. Sinna nurka oli asetatud vanu aegu näinud lihtne söögilaud ja laual oli vana eesti küla elaniku igapäevane toit. Seal oli suur pann praekartulitega, savikauss hapupiimaga, poolik päts musta leiba ja hästi vanu aegu näinud suur nuga. Huvitav, kust perenaine leidis viilutamata leiva! Juures oli silt Hando Runneli luuletusega:

Vanas savikausis hapneb piim
Pannirasvas praetud kartulid

Keset lauda leivakannikas
Laua nurgal - teab mis aegne nuga

Seda nähes tuli nii mõnelgi silme ette mälestused lapsepõlve kodust ja talu kasinast söögilauast.

Martnaga liidetud Kuluse küla ootab oma nime ennistamist.

Kuluse küla nimi on mitmeti väga tähtis, esiteks asub ta väga vanadel kaartidel, teiseks on Martna kooli eelkäija külakool asunud Kuluse külas Kondi talus ja hiljem Reinusaunas.

Külas, mille nime enam ametlikult ei ole, elab väga ettevõtlik rahvas, kes on säilitanud kena traditsiooni ja jõudnud neljanda kokkutulekuni. Ei ole teada, et selleni oleks jõudnud ükski teine küla Martnas, ehkki kokkutulekuid on siin-seal olnud.

Lõpuks aetasime pikad lauad ühte ritta ja pingid laudade äärde. Nüüd võtsime välja kaasatoodud pruukosti ja algas niioelda seltskondlik osa. Nagu Kungla rahvas kuldsel aal, istusime meiegi maha sööma. Saime omavahel tutvavamaks ja tore oli vestelda. Palju oli ka neid, kes kokkutulekule olid tulnud esimest korda. Kuna vihma ikka polnud näha, läksime küla teisel kokkutulekul istutatud kaskesid kastma. Kased on kahel pool Niinja teed viie aastaga ilusaks suureks kasvanud.

Täname südamest kokkutuleku korraldajaid, neid suure vaeva nägijaid, kes olid pidanud tegema suuri ettevalmistusi, et meil kokkutulnutel oleks hea ja kodune olla.

Nii nagu männil on sügavad juured,
nii meie tänu on sõnadest suurem

Jaan Tagaväli

1835. aastaks oli kogu Põhja-Eesti talurahvas saanud endale perekonnanimed. Seega oli nimedepanemise ajajärk Eesti ala talurahvale lõppenud. Tänapäevaks on sellest möödunud 170 aastat ning seetõttu oleks ehk kohane nimedepanemise aega veelkord meenutada.

Üldise nimedepanemise ajal aastatel 1822-1835 elas Eesti alal ligikaudu kaks korda vähem inimesi kui tänapäeval, seega umbes 700 000 inimest. Nendest hinnanguliselt ca 30 000 isikul (aadlikud, vaimulikud, sõjaväelased jms) oli perekonnanimi juba varem olemas. Ülejäänud said endale perekonnanimed üldise nimedepanemise käigus. Kokku pandi Eesti alal talurahvale perekonnanimesid ligikaudu 80 000 korral.

Võtamegi nüüd vaatluse alla nimedepanemise toimumise Eesti alal tervikuna. Nimedeuurija prof. Aadu Musta määratluse kohaselt olid osa pandud nimedest unikaalsed, osa aga universaalsed. Unikaalseid nimesid pandi ainult ühes vallas ning mujal Eesti alal seda nime ei esinenud. Selliseid nimesid oli Eestis ca 29 000. Seevastu universaalseid nimesid pandi rohkem kui ühes vallas ning neid oli ca 12 000. Neid nimesid pandi erinevates valdades kokku ca 51 000 korral. Seega tekkis nimedepanemise ajal Eesti alal ca 41 000 erineva kirjapildiga perekonnanime.

Universaalsete (ehk korduvate) nimede esinemissagedus oli nimedepanemise ajal loomulikult väga erinev. Sel ajal olid Eesti ala levinumad perekonnanimed Saar (pandi 212 korral ca 1800 isikule) ja Tamm (pandi 210 korral ca 1750 isikule). Nimedepanemise aja kolmas nimi oli Juhanson (pandi 209 korral ca 1700 isikule). Edasi tulid sellised nimed nagu Lepik, Sepp, Karu, Mägi, Peterson, Kukk, Kask ja teised.

Huvitav on jälgida, mis nendest 170-180 aastat tagasi pandud nimedest hiljem sai. Korduvad nimed on valdavalt sellistena (või ligilähedaselt sellistena) nagu neid kunagi pandi, säilinud meie päevini. Mida rohkem konkreetset nime pandi, seda tõenäolisem on, et seda nime esineb ka tänapäeval. Näiteks Saare-nimelisi oli sada aastat hiljem, 1934. aastal Eestis juba ca 4400. 1995. aastal oli neid Eestis samuti ca 4400. Siiski olid Tamme-nimelised hõivanud 1934.aastaks Eestis liidripositsiooni ning neid oli juba ca 5500 isikut. Ka 1995. a oli neid 5500.

Kunagi ammu pandud perekonnanimede hääbumisele on väga tugevalt kaasa aidanud 1930ndatel Eestis toimunud võõrapäraste või halvakõlaliste nimede eestistamine. Selle kampaania käigus said endale uue perekonnanime ligikaudu 200000 isikut. Paljud sada aastat varem pandud nimed muudeti ära, seetõttu vähenes nende kandjate hulk oluliselt või need nimed kadusid ajaloo-areenilt hoopiski. Nii näiteks juhtus nimega Juhanson, kellenimelisi elas 1934. aastal Eestis ca 2900. 1995. a oli Juhanson-nimelisi ainult 447. Tõsi küll, samal ajal oli Johanson'e Eestis 958 ning see teeb kokku 1405 isikut.

Lisaks eestistamisele on oma osa paljude perekonnanimede Eesti alal hääbumisel ka emigratsioonil. Eestist lahkumine sai alguse juba 19.sajandil ning see on jätkunud hoogsalt ka 20. ja 21. sajandil. Nii näiteks põgenes II maailmasõja lõpul Eestist mitukümmend tuhat eestlast Rootsi ja mujale. Seepärast võib-olla ka nii, et mõni perekonnanimi on Eestis küll hääbunud, aga selle kandjaid elab edasi võõrsil.

Veel üheks nime hääbumise põhjuseks võib olla nõ "nõrk" meesliin, kuna perekonnanimi on aegade jooksul edasi kandunud valdavalt poegade kaudu. Võis ju juhtuda, et peres poegi ei olnudki või need surid lapsena. Täiskasvanud pojad võisid ka mitte abielluda või abiellumisel jääda lastetuks. Kui kaugete esivanemate "veri" kandub järglastele edasi ka naisliini kaudu, siis perekonnanimi nii tavaliselt siiski edasi ei kandu.

Aga võib juhtuda ka nii, et mingis konkreetsetes suguvõsas on Eestis tänapäeval üldiselt laialtlevinud nimi hääbunud või hääbumas. Toon sellise näite. Minu isapoolse vanaema neiupõlvenimi oli SOO. Nimedepanemise ajal pandi seda nime Eesti alal 41 korda hinnanguliselt 360 isikule. 1995. aastal oli Eestis Soo-nimelisi isikuid 507. Nimedepanemise ajal said minu vanaema suguvõsast teadaolevalt selle perekonnanime 9 isikut. 1934.aastal elas sellest suguvõsast Eestis (ja kogu maailmas) 7 Soo perekonnanimega isikut. Aga 1995.aastal elas Eestis (ja kogu maailmas) minu vanaema suguvõsast ainult 2 Soo-nimelist – need olid minu isa onupoeg ja tema naine. Poegi neil ei ole. Nende kaks tüdart olid juba 1995.aastal abielus ja kandsid abiellumisel saadud perekonnanimesid. Samasugune on olukord ka täna. Nii ongi selles suguvõsas perekonnanimi Soo hääbumas. Aga Eestist tervikuna ei kao see nimi kuhugi.

Unikaalsete (ehk kordumatute) nimede puhul on oht hääbuda olnud palju suurem kui korduvate nimede korral. Usun, et paljud meist teavad rääkida mõne oma esivanema perekonna-nime kadumisest.

Toon veel ka ühe näite kordumatu nime levimisest. Perekonnanime TAGAVÄLI pandi Eesti alal ainult Harjumaal Maardu vallas. Selle nime said teadaolevalt 6 inimest. 1934.aastal oli Eestis (ja kogu maailmas) 18 Tagaväli-nimelist isikut. 1995. a elas Eestis 33 Tagaväli-nimelist. Kuid tuleb arvestada seda, et nimede eestistamise ajal 1930ndatel võtsid seda nime 2 korda võõrad inimesed – Virumaal muutusid Tagaväli'deks mõned Domaselski'd ja mõned Tomson'id. Nime Tagaväli teadaolevalt eestistamise käigus ära muudetud ei ole. Ilmselt on kõik selle kandjad olnud oma nimega rahul. Niisiis – kui 1995. aastal elas Eestis kokku 33 Tagaväli-nimelist, siis nende hulgas oli "omasid" 26 isikut ja järelikult 7 isikut olid "võõrad". Praegu elab Eestis 24 allakirjutanu Tagaväli-nimelist sugulast või nende abikaasat.

Oma nimedejutu lõpetuseks ütlen, et 1995.a esines Eestis umbes 138 000 erinevat pere-konnanime. Selles arvus on venepärased mehe- ja naisenimed nagu näiteks Petrov ja Petrova eraldi arvesse võetud. Neist nimedest 38 000 oli kuuel või enamal isikul. 55 000 perekonnanime oli 2 – 5 isikul ning 45 000 perekonnanime oli ainult ühel isikul.

Veelkord meeldetuletuseks, et nimedepanemise ajal pandi Eestis 41 000 nime, tänapäeval on neid aga 138 000. Järelikult on nimede hulk kasvanud üle kolme korra. Põhjusi on kaks: nimede eestistamine ja immigratsioon. Muide - 1995. a oli Eestis paraku kõige levinum perekonnanimi Ivanov (+ Ivanova), mille kandjaid oli ca 7200.

Õnnitleme

Sergei Seeland - 21. november - 70

Virve Orav - 11. detsember - 75*

Pilvi Ojamaa - 21. detsember - 75

Karin Tedersoo - 22. detsember - 70

Ants Tammeveski - 30. detsember - 70

* - Temast võib lugeda lehes Põlvnemislugu 5(42).

Meie autorid

Iiona Aim

Sündisin 5. septembril 1959. a Tartus kolmest õest vanimana. Isa töötas korteri saamise eesmärgil ehitusel, kuid tegeles rohkem ALMAVÜ liinis langevarjurite väljaõpetamisega, kuuludes ka NSVL koondisesse. Ema oli just lõpetanud TRÜ geograafina.

Minu noorpõlveaastad möödusid Tartus, kuid alates 1987. a elan Elvas. Olen pikka aega töötanud lasteaias õpetajana. Mul on kaks last. Poeg on juba iseseisva elu peal, tütar käib veel algkoolis. Minu vanemad on õnnelikud vanavanemad - nende kolmel tütreil on kokku 13 lapselast. Üks mu õdedest töötab Vastseliina Koduloomuuseumi juhatajana, teine on suure pere emana kodune.

Kõik minu koolivaheajad möödusid Võrumaal Vastseliina kandis isapoolse vanaema kodus. Võisin lõpmatuseni kuulata vanaema jutte tema noorusest. Kuna vanaema oli olnud jõuka talu ainuke pärijanna, siis eriti huvitavad olid lugematud kosjalood. Juba 13-aastase tüdrukuna hakkasin ma neid kirja panema. Edasi tulid juba isa poolt räägitavad lood oma isa ja isaisa seiklustest I ja II Maailmasõja ajal ning metsavennalood. Veidi hiljem sattus minu kätte emapoolse vanaisa elulugu ning tema isa päev-päevalt aastakümneid peetud päevikud, mis andsid täiusliku ülevaate elust Muhu saarel 20. saj esimesel poolel. Sügava mulje jätsid mulle ka vaeslapsena üles kasvanud teise vaarisa kirjalikud mälestused oma raskest lapsepõlvest ning traguniaastatest Poolas.

2000. a hakkasin ma mälestuste põhjal kirjutatud jutte, vanaisade ja vaarisade poolt kirjapandut ning sugulaste mälestusi koondama ühtseks suguvõsa kroonikaks. Praeguseks on mul kirja pandud Vastseliina Linnaste, Põlva Kaharite, Muhu Metsaaltide ja Tori Pulstide lood. 2002. a astusin EGeS-i liikmeks. Alates 2004. a olin sekretär-kassapidaja, 2005. a kevadest Tartu osakonna juhataja.

Oma ajaloohuvi olen sidunud ka õmblemisega. Viimase poole aastaga on valminud mitu keskaegset kostüümi ning tulemas on veelgi lisa.

Mälestame Ulrich Hödrejärve

15.08.1927-2.10.2005

Seltsi liikmete hulgas on vähe abielupaare. Härra ja proua Hödrejärved olid üheks paariks nendest. Kahjuks tuleb aga praegu avaldada kaastunnet Helvi Hödrejärvele abikaasa Ulrichi kaotuse puhul. Proua Helvi - leiname koos Teiega.

Laualehe toimetus:

Toimetaja: Ants Roomets

Tehniline toimetaja: Eva Niglas

Toimetuse liige Ants Härma

Kirjad: 12614, Akadeemia 70 – 13

Telefon: 677 5011

E-post: antsroomets@hotmail.ee

E-post: evaniglas@hotmail.com